

PRILOG INTERPRETACIJI PJESAMA DRAGUTINA TADIJANOVIĆA
»MJESEČINA« i »DA SAM JA UČITELJICA«

Ljerka Matutinović

Fenomen lirske pjesme nosi u sebi bogatstvo, ljepotu i složenost svijeta i života što ga je pjesnik – stvaralac, u trenutku poetskog nadahnuća, obuhvatio, odabrao i objektivirao.

Tu ekspresiju subjektivne spoznaje svijeta i života upotpunjuje pjesnikova invencija i maštovitost. Izrastanje poetskih misli i emocija, taj stvaralački tok i sažimanje viđenoga i doživljenoga, to fiksiranje bitnih elemenata, a odbacivanje nebitnih – mi ne možemo pratiti. Tek naslutiti možemo što se sve zbililo u pjesnikovoj duhovnoj unutrašnjosti koja – preokupirana svojom slikom svijeta – preobražava taj svijet u posebnost vlastite pjesničke riječi – pjesničkog izraza.

Nadahnutost konačne umjetničke konkretizacije misaono-emotivnog procesa sagledavamo u odabranim riječima i kompoziciji poetskih slika, u formi, odnosno strukturi pjesme i funkcionalnosti ritma.

Sve ove komponente otkrivaju nam – u isto vrijeme – originalnost, inventivnost i individualnost pjesnika – stvaraoca.

Da bismo uočili poentu pjesme, razotkrili njenu srž i bit koja je često skrivena (na prvi pogled neuočljiva), i shvatili smisao i značenje poetske poruke, moramo se vratiti, zajedno s pjesnikom, *motiv* (koji ga je inspirirao i zaokupio), *temi* (koja se razvija, izrasta pred nama u cjelovit doživljaj), *misaono-emotivnim aspektima* pjesnikovim (koji – premda su odraz subjektivnog odnosa prema svijetu i životu – postaju dio objektivne stvarnosti u trenutku kada uzbude naše emocije i misli, kada postanu dio naših, vlastitih sukoba i traženja i raspoloženja); i konačno – *izražajnoj snazi poetske riječi, poetskom govoru*. A upravo to je težnja – interpretacije: razotkriti (objasniti, protumačiti), zajedno s pjesnikom, putove njegova stvaralačkog postupka i umjetničke konkretizacije (izraza) da bismo – na kraju – (u sintezi) istakli značajne, karakteristične komponente izraza, ritma, forme itd. i krajnji cilj: smisao poetske poruke.

O poetskom djelu Dragutina Tadijanovića napisan je velik broj studija, kritika i prikaza. Cilj ovog članka neće biti izdvajanje kritičkih napisa o poeziji Dragutina Tadijanovića i njihovo uklapanje u kontekst interpretacija, već težnja da se istaknu neke osobitosti Tadijanovićeve poetske riječi.

Kada bismo pošli kronološkim redom (od 1920–1962. god.), izdvajajući tek poneke pjesme koje su dio tog jezgrovitog i poetski osmišljenog kazivanja o životu, morali bismo spomenuti impresivnu jednostavnost »Visokih žutih žita« kao i posebnost atmosfere nošene sugestivnim ritmom – u pjesmi »Šume snivaju«. Plastičnost prostornosti nasuprot pažljivo fiksiranom ambijentu koje-

mu je suština pjesnikov humanizam, taj akustički i ritmički doživljaj stvarnosti što se poput slikarskog platna pruža pred našim očima, nalazimo u pjesmi »Dugo u noć, u zimsku bijelu noć«.

Izdvojit ćemo i nekoliko pjesama nastalih u razdoblju od 1951–1962. Sažete do bitnog, izlaze pred nas Tadijanovićeve pjesme »Jednostavan život« i »Jedan čovjek u Parizu«. Slušamo smireni govor njegove priče o prstenu (»Prsten«), prepuštajući se pjesničkoj slici »Žute ptice« i intimnim, pa upravo zato i općevječanskim preokupacijama, iskristaliziranim u sigurnim i zrelim stihovima pjesme »Htio bih da zaustavim«.

U proznom ulomku pod naslovom: »Koju od svojih pjesama najviše volite i zašto?«, pjesnik Dragutin Tadijanović odabrao je pjesmu »Mjesečina« – ističući:

»U toj pjesmi, u kojoj sam, u mladim danima, izrazio možda jedan od osnovnih motiva moje lirike: prolaznost svega, i danas otkrivam sebe u onom istom sjaju. A možda će se i mnogi nepoznanik prepoznati u bijeloj mjesečini, i danas, i još dugo poslije nas. Treba li stoga da budem radostan, ili da se tješim?«

Pročitajmo, dakle, pjesmu »Mjesečina« da bismo zatim uočili i apostrofirali neke karakteristične elemente po kojima ta pjesma egzistira.

MJESEČINA

Gle, iza hrastove šume, u tamnom sjaju i tišini,
Mjesec se pomalja. Rumen. Okrugao.

Lanjskog ljeta, s klupe ispod kestena,
Gledao sam s tobom, u zanosu,
Izlazak punog mjeseca iza šume hrastove,
U rasvjeti mliječnoj i smijehu.

Oh, kakve li smo krhke igračke
U krvničima jakim rukama!

Tuga me je, i ja sam posve sâm:
Mjesečina večeras grob tvoj poliva.
Mjesečina večeras meni šapuće
Da tebe nema, i nema, zauvijek.

O, dugo, dugo, još mnogo poslije nas
Tude će oči gledati kao što gledasmo i mi:

Naže se sunčani dan,
Večernje sjenke oduljaše;
Mjesec se pomalja
Iza hrastove šume, u tamnom sjaju i tišini.

Odabiranje adekvatnih riječi koje će svojom sadržajnošću i novo otkrivenim odnosima (između riječi) najpotpunije izraziti pjesnikovu poetsku zamisao – pojačano je u ovoj pjesmi *vizualnim*, upravo slikarskim dojmovima. Iz svečanog ritma prvih stihova izdvaja se plastična slika mjeseca, obogaćena kontrastima boja:

»Gle, iza hrastove šume, u *tamnom sjaju* i tišini,
Mjesec se pomalja. *Rumen. Okrugao.*«

Doživljaj tišine u ovoj pjesmi je upravo materijaliziran poetskom konkretizacijom bujanja mjesečine (prisutne u slici punog mjeseca što se pomalja iza šume hrastove, mjesečini koja grob poliva – i šapuće), tako da bismo mogli reći kako je fenomen tišine, prisutan u nama i oko nas, gotovo opipljiv, stvaran.

Stvarnost je objektivirana i u utiscima koje stvara efekat glasova – samoglasnika i suglasnika. Ti *auditivni dojmovi* baziraju se također na kontrastima. Izlazak punog mjeseca – bjelinu i svjetlo – asocira samoglasnik –i– koji u ovom kontekstu i u ovim riječima ima prizvuk svijetlih i nepomućenih zanosa. Isto tako i suglasnik –s– izaziva misao o intenzitetu osjećaja, kondenziranih u prvoj katreni:

»Lanjskog ljeta, s klupe ispod kestena,
Gledao sam s tobom, u zanosu,
Izlazak punog mjeseca iza šume hrastove,
U rasvjeti mliječnoj i smijehu.«

Izrazi »mliječnoj« i »smijehu« induciraju upravo takvo raspoloženje koje smo ranije spomenuli. Svemu tome suprotstavlja se dvostih:

»Oh, kakve li smo *krhke* igračke
u *krvničkim* jakim rukama.«

On se nameće suprotnim sadržajem (kontrastnim značenjem odabranih riječi: *krhke* igračke – *krvničkim* rukama), kao i simbolikom konzonanta –k– koji evocira nemoć i nemogućnost otpora. Posebnu pažnju zaslužuje vokal –a– koji je ovdje tamno obojen i težak poput udarca. Uopće, ponavljanje glasa –a– jedna je od specifičnosti Tadijanovićeve izraza. Taj vokal se npr. pojavljuje i u pjesmi »Visoka žuta žita« gdje nam zvukovno dočarava ritam otkućaja sata (»*Kao zlatan sat*«) te u pjesmi »Dugo u noć, u zimsku bijelu noć« u kojoj se javlja, utkan u simboliku riječi: *tka, suzama, pada bez kraja, rukama, tka, sja očima.*

Auditivni ugođaj pjesnik je postigao i ponavljanjem nekih, karakterističnih riječi koje izazivaju tužno raspoloženje, osamljenost i tjeskobu prolaznosti:

»Mjesečina večeras meni šapuće
Da tebe *nema*, i *nema*, zauvijek.
O, *dugo, dug*o, još *dugo* poslije nas
Tuđe će oči gledati kao što gledasmo i mi...«

Posebnost koju uočavamo interpretirajući pjesmu »Mjesečina« i njena je *forma*, odnosno arhitektonika. Pjesnik je izgradio ovaj tekst komponirajući

dvostihove i katrene. Oblikovavši svoju emotivno-misaonu zaokupljenost u posebne strofe i odvajajući ih – pjesnik D. Tadijanović stvara jedinstven *ritam* u kojem bujaju s manjim ili većim intenzitetom njegovi osjećaji.

Humanizirani pejzaž u ovoj pjesmi, obogaćen ličnošću pjesnika, otkriva nove, dublje dimenzije. U njemu nalazimo evociranje prošlosti i prisutnost sadašnjosti. Pjesnik, emotivno angažiran, povjerava našim afinitetima svoj doživljaj nesigurnosti čovjeka i njegova egzistiranja, taj tako čest motiv u poeziji: prolaznost svega, neminovno nestajanje čovjeka u vremenu i prostoru.

* * *

Poetski ciklus »Dani djetinjstva« nosi u sebi bogatstvo autentične dječje mašte i draž nesagledanih i nesvjesnih djetinjih slutnji i želja. Pjesme »Hoću li ući u sobu gdje je sag«, »Da sam ja učiteljica«, »Nosim sve torbe a nisam magarac«, »Djevojčica i ja« itd. privlače nas neposrednošću, svježinom doživljaja i izraza, te sugestivnim tonom koji je protkan blagom ironijom i tipičnim dječjim shvaćanjem i prihvaćanjem svijeta i života.

DA SAM JA UČITELJICA

Između dasaka dvorišne školske ograde
Gledam vojsku kako ide u korak:

Puceta sjajna, žuta, u suncu blistaju;
Sviraju trublje, žute, sjajne, svinute;
Udara bubanj i žuti poklopci:
Prolazi banda... Na bijelcu oficir.

Ej, da se smijem popet na ogradu!
Lako ti je gospodični učiteljici:
Ona dođe ranije nego obično,
Visoko stane na školske stube... i vidi sve.

Rano dode, da nama ne da vojsku gledati.
A ja da sam učiteljica... pustio bih djecu pred školu;
Gledajte, djeco! A poslije ćete sjesti uokrug
I svaki će pričati šta je vidio.

A naša učiteljica, da! samo rekne odozgo:
U razred!... Koji prvi čuje, glasno zavikne:
U razred! U razred!... I svi odmah trčimo
Kao da nas čeka med, a ne računica.

Svima bi nam bolje bilo...
Da sam ja učiteljica!

Pjesma »Da sam ja učiteljica« zasniva se na kontrastiranju nemirne, radoznale dječje psihe koja žeda za novim, neviđenim, i – stvarnosti, prisutne u liku – učiteljice. Taj kontrast pjesnik je poetski konkretizirao u govoru *boja*. Raskoš sjajne vojničke glazbe, što u djetetovu oku izrasta u fenomen čarobne ljepote, simbolizirana je žutom bojom koja, intenzivirana u tekstu, asocira toplinu i snagu djetetovih osjećaja: blistav sjaj nedoživljene, ali žudno priželjkivane ljepote:

»Izmeđ dasaka dvorišne školske ograde
Gledam vojsku kako ide u korak:

Puceta *sjajna, žuta*, u *suncu* blistaju;
Sviraju *trublje, žute, sjajne*, svinute;
Udara bubanj i *žuti* poklopci:
Prolazi banda . . . Na bijeleu oficir.

Ej, da se smijem popet na ogradu!«

Taj kontrast izbija sve snažnijim tempom u trenutku kada se djetetova radosna čežnja za bogatim doživljajem sukobljava sa stvarnošću u kojoj dolazi do izražaja nemoć djeteta i nemogućnost da ostvari sebe i svoje želje. Javlja se intenzivan osjećaj razočaranja i pritajene dječje zavisti koja, spojena sa spontanom iskrenošću, nesmiljeno ruši autoritet učiteljice. Jer:

»Lako ti je gospodični učiteljici:
Ona dođe ranije nego obično,
Visoko stane na školske stube . . . i vidi sve.

Rano dođe, da nama ne da vojsku gledati.«

Predodžba o učiteljici – u psihi djetetovoj – sasvim se razlikuje od one u stvarnosti. (Učiteljica mora biti drugačija!)

I zato dijete dopušta svojoj mašti (koja je slobodna i koju mu nitko ne može sputati) – nezaustavljiv let:

Metamorfoza djeteta u učiteljicu vješto je psihološki iznuijansirana:

»A ja da sam učiteljica. . . pustio bih djecu pred školu:
Gledajte, djeco! A poslije ćete sjesti uokrug
I svaki će pričati šta je vidio.«

To psihološko suprotstavljanje protkano je sugestivnom ironijom i neprikrivenom duhovitošću djeteta koje svemu nađe prikladan, pravi odgovor:

»A naša učiteljica, da! samo rekne odozgo:
U razred! . . . Koji prvi čuje, glasno zavikne:
U razred! U razred! . . . I svi odmah trčimo
Kao da nas čeka med. a ne računica.«

Izrazi: U razred! U razred! djeluju poput prijetnje ili udarca. I dijete se mora pokoriti. Kako je to daleko od ljepota koje pruža blistav dan pun obećanja i sunca!

Kulminaciju ove napete i nemirne psihološke igre (dječje igre!), koju izaziva sukob između stvarnosti i želja, doživljavamo u posljednjem dvostihu koji simbolizira draž (ali i prolaznost!) naivnih i neponovljivih dana djetinjstva:

»Svima bi nam bolje bilo . . .
Da sam ja učiteljica!«

Koliko je neposrednosti, svjetla i perspektive sadržano u ova dva stiha! I na kraju: pjesma »Da sam ja učiteljica« pokazuje pjesnikovu sposobnost otkrivanja i shvaćanja dječje psihe. Njegov doživljaj preokupacija što ispunjavaju svijet maloga seoskog dječaka – zaodjenut je u formu slobodnog stiha – koji doživljavamo kao prozno kazivanje: nesputano, odmjereno i sažeto.

A opet, koliko neslućene poezije krije u sebi ovaj poetski govor!

Lirika Dragutina Tadijanovića donosi stvarnost, istinska zbivanja i doživljaje, kondenzirane u jednostavne pjesničke slike. Suprotstavljene jedna drugoj, te poetske slike stvaraju neprolazni svijet pjesama, izgrađenih na kontrastima te simboličari boja i zvukova; posebno na izražajnosti i jasnoći pjesničke riječi, kao i sugestivnosti ritma.

Tematski, ta poezija rijetko kada evocira radosne trenutke života (koje npr. možemo doživjeti u pjesmi »Visoka žuta žita«), već se vezuje za motive osamljenosti, tihe tuge i nepovratno protjecanje života. Sve to nalazimo i u pjesmama »Dugo u noć, u zimsku bijelu noć« i »Mjesečini«, pa i naoko vedra pjesma »Da sam ja učiteljica« izriče misao o prolaznosti.

O VOJNIČKOM GOVORU

Milorad Dešić

U svakom jeziku, pa i u srpskohrvatskom, ima veći broj govora (u literaturi ih obično nazivaju jezicima) s obzirom na razne struke, specijalnosti, manje ili veće grupe koje su na bilo koji način vezane zajedničkom oblasti interesovanja. Govor bravara razlikuje se po mnogim riječima i izrazima od govora stolara. U sredini onih koji se bave fudbalom ili koji rado gledaju fudbalske utakmice često čujemo: *gol, golman, vratar, tim, momčad, kazneni prostor, slobodni udarac, šut, šutirati, centrirati, neriješen rezultat* itd. Neke su od tih riječi nerazumljive onima koji ne poznaju i ne vole fudbalsku igru. Isto tako govor studenata ima svoje specifičnosti. Pored riječi: *dekan, prodekan, univerzitet, sveučilište, semestar, seminar, brucoš* i drugih, tu srećemo i neke konstrukcije koje ne idu u književni jezik (*Upisao sam ekonomiju u Beogradu*, mjesto boljeg: *Upisao sam se na Ekonomski fakultet u Beogradu*), a nijesu u rijetkoj upotrebi ni riječi: *faks, fakiš, cimer, cimerka* i još neke kojima se ne može priznati književni karakter. (O specijalnim jezicima piše M. Pavlović u knjizi *Uvod u nauku o jeziku*, Beograd, 1959, str. 189–190; v. i *Uvod u opću lingvistiku* Sretena Živkovića, Zagreb, 1958, str. 35–36.)

Vojnički govor takođe ima nekih svojih osobina koje nam daju za pravo da ga smatramo posebnim govorom. To je, da ga odmah definišemo, govor voj-